

איתמר דגן

מילה וטבילה בגר

א

בגמ' ביבמות¹ נאמר, כי גוי החפץ להתגייר חייב למול, לטבול ולהביא עולת עוף (בזמן שיש מקדש). בהמשך², מוסיפה הגמ' כי על ביה"ד מוטלת החובה לבצע את תהליך הגרות במהירות רבה, וזאת, משום ש"שהוי מצוות לא משהינן" היינו, ברגע שהגר קיבל על עצמו עול מצוות, מיד מוטלת על ביה"ד חובה לבצע את הליכי הגרות ומשום כך, ברגע שהגוי קיבל על עצמו עול תורה ומצוות, מלים אותו ומחכים עד שיתרפא וכשמתרפא מיד טובל ונהפך בזה לגר צדק.

מדברי גמ' זו הסיק התוס'³, כי תהליך הגירות חייב להתבצע באופן שבו המילה תקדום לטבילה אולם אם הגר טובל קודם למילתו, לא עולה לו טבילתו לשם גרות והוא צריך לחזור ולטבול אחר מילתו. הוכחה לכך, הביא התוס' מלשון הגמ' האומרת⁴: "אינו גר עד שימול ויטבול" היינו, המילה חייבת לקדום לטבילה. ולפיכך, הקשה התוס': הרי בהמשך, הביאה הגמ'⁵ שם משמו של רבא כי: "מעוברת שנתגיירה - בנה אינו צריך טבילה". כלומר, נכריה שנתעברה מגוי וקודם לידתה טבלה לשם גרות, הרי שטבילתה מועילה אף לבנה ומעתה לא חסרה בגרותו אלא המילה וכשיוולד וימלוהו יחשב כגר. מדברים אלו משמע כי הטובל קודם מילתו יצא בטבילתו ואינו צריך לטבול בשנית, קרי: הסדר של הגרות אינו מעכב!

ותירץ התוס' בשם ר"י, כי אין זו סתירה משום שאין דמיון בין גרותו של אדם רגיל לגרותו של עובר ברחם אימו, שבגרותו של אדם רגיל ישנה בידינו יכולת טכנית לבצע את המילה ובכגון זה, שייך לחייבו להקדים מילתו לטבילתו, אולם בגרותו של עובר ברחם אימו אין בידינו יכולת טכנית למולו ובמציאות שכזאת, כלל לא שייך לחייבו להקדים מילתו לטבילתו משום שכרגע, אי"א למולו ולהחיל עליו את סדרי הגרות הרגילים.

הריטב"א⁶ ביאר, כי לדעת ר"י, אע"פ שבמציאות העובר הוא זכר, הרי שמבחינת דיני הגרות דומה דין גירותו לדין גירותה של נקבה וסגי לו בטבילה בעלמא ע"מ להחשב כגר וזאת, משום שאין זה משנה

¹ יבמות מו, ע"ב.

² שם מז, ע"ב.

³ שם ד"ה "שהוי מצות לא משהינן"

⁴ שם מז, ע"א.

⁵ שם עח, ע"א.

⁶ שם ד"ה "נתרפא". דברי הריטב"א נתבארו בערול"נ בחידושו ליבמות שם, שם.

האם א"א אפשר למולו מחמת חסרון בערלה (כמו בנקבה) או מחמת חוסר נגישות לעורלה (כמו בעובר) אלא, הכלל הוא כי בכל מקום שניתן לבצע מילה חלים על האדם סדרי גרות של זכר ומילתו חייבת לקדום לטבילתו אולם, במציאות שבה א"א לבצע מילה חלים על העובר סדרי גרות של נקבה וסגי לו בטבילת אימו ע"מ לעשותו גר.

בהמשך דבריו, נימק הריטב"א את החובה להקדים מילה לטבילה (באדם רגיל) בכך, שגוי החפץ להכנס לקדושת ישראל בעודו טמא בטומאת ערלות⁷ דומה הוא במעשיו, לטובל ושרץ בידו וכשם שהטובל ושרץ בידו לא עלתה לו טבילתו להטהר, כך גם הטובל קודם מילתו לא עולה לו טבילתו לשם גרות והלכך צריך לחזור ולטבול אחר מילתו.

מתוך דברי התוס' והריטב"א משמע:

- א. מה שמצינו כי וולדה של המעוברת שנתגיירה יכול להקדים את טבילתו למילתו, זהו מקרה ספציפי, משום שגירותו של עובר דומה לגירותה של נקבה וברור, כי אין מקום להשוואה בין גרות עובר לגרות שאר גרים, שבשאר גרים, המילה חייבת לקדום לטבילה.
- ב. כיוון שוולד המעוברת שנתגיירה נידון כנקבה, נמצא כי וולד זה נחשב בעת לידתו כיהודי וממילא, מילתו אינה עולה לו לשם גרות אלא, כמצוות עשה בעלמא.

ב

על דברי התוס' והריטב"א חלק הרמב"ן⁸, וזאת משום שנתקשה בבאור הגמ' ביבמות⁹ האומרת, כי ברגע שהגר קיבל על עצמו עול מצוות מחוייב ביה"ד להפכו ליהודי מוקדם ככל האפשר (משום ש"שהויי מצוות לא משהינן") ולכן, כשהגוי מקבל על עצמו עול מצוות מיד מלים אותו, ולאחר מכן ממתניים עד שיתרפא, וכשמתרפא ממילתו - מיד טובל ונהפך בזה ליהודי.

ולפיכך, הקשה הרמב"ן: מדוע סדר הגרות בנוי, כך שהמילה קודמת לטבילה והלא אם נהפוך את הסדר ונקבע את המילה קודם לטבילה נוכל להרוויח שאותו גוי יהפך לגר באופן מהיר יותר שהרי כבר בשעת החלמתו מן המילה יחשב כגר?

ותירץ הרמב"ן, כי אה"נ ומצד הסברה של "שהויי מצוות לא משהינן" אכן, יש מקום לזרז את הליכי הגרות ולהקדים את הטבילה למילה אולם בעטיין של סיבות אחרות, תיקנו חז"ל כי עדיף לקבוע את המילה קודם לטבילה: א. לכתחילה, ישנה מעלה בכך שהמילה תקדום לטבילה¹⁰. הרמב"ן אמנם, לא כתב מהי המעלה בכך אולם, ה"פרישה"¹¹ העלה אפשרות כי המעלה היא בכך, שגוי הטובל קודם מילתו אינו רשאי לברך על טבילתו משום שכל עוד לא מל אינו בר ציווי היכול לומר בברכת הטבילה "וציוונו"

⁷ עיין נדרים לא, ע"ב; וביה"ל עה"ת לפרשת "לך לך" בתחילת דבריו.

⁸ בחידושי ליבמות מז, ע"ב בד"ה "נתרפא".

⁹ שם, שם.

¹⁰ אמנם, הרמב"ן נקט דווקא לשון "מצווה" ולא "מעלה" אך, ברור כי לדעתו המצווה להקדים מילה לטבילה אינה מצווה ככל המצוות משום, שאם אכן זוהי מצווה ככל המצוות הרי שבדיעבד, סדר זה צריך היה לעכב את הגרות אולם, הרמב"ן בהמשך דבריו שם כתב כי סדר זה אינו מעכב, וממילא, רואים אנו כי לדעתו סדר הגרות אינו מצווה אלא, מעלה בעלמא.

¹¹ טור, יו"ד סי' רס"ח, אות א'

הלכך, ביצועה של המילה קודם לטבילה מאפשר לו לברך על טבילתו. ב. בגמ' ביבמות¹², נאמר כי "קשין גרים לישראל כספחת" וזאת, משום שגויים רבים חפצים להתגייר מחמת אינטרסים אישיים (אישות, ממון) ולא לשם שמיים, ולפיכך, חוזרים במהירות לסורם וישראל למדים ממעשיהם ומקלקלים דרכם. הלכך, בכדי להרתיע את אלו שאין תוכם כברם מלבוא ולהתגייר, קבעו חכמים את המילה קודם לטבילה¹³.

כאמור, הרמב"ן סבור כי וולד במעי אימו ואף אדם רגיל חייבים להקדים את מילתם לטבילתם רק לכתחילה, אך בדיעבד סדר זה אינו מעכב והטובל קודם מילתו, אינו צריך לחזור ולטבול. ראה לכך הביא הרמב"ן מדברי הגמ' לעיל¹⁴, האומרת כי נכריה מעוברת שטבלה לשם גירות, מועלת טבילתה לעוברת ועולה לו לשם לשם גרות, אע"פ שטרם מלוהו.

טעמי הרמב"ן והריטב"א בבאור החשיבות שבהקדמת המילה לטבילה מבארים לנו היטב את צדדי מחלוקתם:

הרמב"ן סבור, כי חכמים תיקנו למול קודם הטבילה משום שישנן מעלות רבות בשמירת סדר זה. (כאמצעי הרתעה או כיכולת לברך על הטבילה) וממילא, ברור כי לדעתו השמירה על סדר הגרות נוהגת רק לכתחילה אך בדיעבד, סדר זה אינו מעכב את עצם המצווה, משום שחסרון של מעלה בעלמא, אין בכוחו לעכב את עצם המצווה (כמו שחסרון של מניין עשרה אינו מעכב את עצם התפילה) הלכך, הטובל קודם מילתו אמנם לא נרתע מן הגרות די הצורך וכן, הפסיד את ברכת הטבילה, אך ודאי שבדיעבד, מעשה הטבילה עצמו עולה לו לשם גירות ומשום כך סבור הרמב"ן כי הטובל קודם למילתו אינו צריך לחזור ולטבול אחר מילתו.

אולם, הריטב"א סבור כי הסיבה לכך שחכמים תיקנו למול קודם לטבילה היא מפני שהבא להיטהר מטומאת עכו"ם בעודו טמא בטומאת ערלות דומה הוא לטובל ושרץ בידו. וממילא, ברור כי לדעתו כשם שהטובל ושרץ בידו לא עלתה לו עצם טבילתו כך גם הטובל קודם מילתו לא עלתה לא עצם טבילתו ולכך, חייב למול קודם לטבילתו.

מעיון בדברי הרמב"ן לעיל עולה, כי הוא חולק על התוס' בתרתי:

א. לדעת הרמב"ן סדר הגרות שלפני מילה קודמת לטבילה הינו מעלה בעלמא ונוהג רק לכתחילה אולם, בדיעבד עולה לו טבילתו לשם גירות.

ב. הרמב"ן, בניגוד לריטב"א, לא ביאר כי וולד המעוברת שנתגיירה נידון כנקבה¹⁵ (וממילא הוא נידון כיהודי בעת לידתו) ומכך ניתן להסיק כי לדעתו, ולד המעוברת שנתגיירה נידון כזכר ואף על פי כן, כיוון שסדר הגרות הינו מעלה בעלמא ולא לעיכובא הקלו חכמים וקבעו כי בדיעבד או

¹² קט, ע"ב.

¹³ כלומר, גורם ההרתעה נוצר בכך, שביה"ד מבצע את הפגיעה הגופנית כבר בתחילתו של תהליך הגרות ובכך נתפסת הגרות בתודעת האנשים כתהליך קשה ומכאיב.

¹⁴ יבמות עח, ע"ב.

¹⁵ וזה אולי משום, שלדעתו יש ללכת אחר המציאות ולא אחר היכולת למול ואכן, במציאות הוולד הינו זכר.

במקום שקיים אילוץ טכני¹⁶ כגון, בוולד המעוברת שנתגיירה, לא חלים סדרי הגרות הרגילים ונמצא, כי ולדה של המעוברת שנתגיירה נחשב כגוי בעת לידתו ומילתו אינה כמילת ישראל אלא כמילת גר¹⁷.

ג

ה"אחיעזר"¹⁸ בשם ספר "פסקי הלכות", הקשה על שיטת הרמב"ן מכך, שבכמה מקומות¹⁹ מצינו, כי וולד המעוברת שנתגיירה אינו מוגדר כגוי אלא כיהודי:
א. הגמ' בבכורות²⁰ אומרת, כי מעוברת שנתגיירה וילדה בכור - בנה חייב בפדיון וכן חייב במילה ביום השמיני.

וא"כ לרמב"ן הסבור כי וולדה של המעוברת שנתגיירה נולד גוי ורק כשימולוהו יחשב כגר קשה: כיצד מקבל העובר דין של בכור מאביו והרי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי וכיוון שכך אין לו אב וא"כ מדוע הוולד חייב בפדיון?

ב. בגמ' ביבמות²¹ שנינו כי, "גר שנתגייר כקטן שנולד דמיו" היינו, בכח הגרות לנתק את יחוסו של הגר עם משפחתו ולכאורה, מדברי הרמב"ן משמע כי, כלל זה אמור לחול גם על וולד המעוברת שנתגיירה שהרי לשיטתם, וולד זה נידון בשעת לידתו כגוי ורק כשימולוהו יחשב כיהודי אולם, במקום אחר נאמר בניגוד לכך. בגמ' ביבמות²² נאמר, כי נכריה מעוברת שנתגיירה וילדה תאומים, אסורים התאומים באיסור אשת אח מן האם כשאר ולדות ישראל. ולפיכך, קשה על הרמב"ן, שהרי לשיטתו תאומים אלו

¹⁶ כנראה מן הסברה ש"שעת הדחק (אילוץ) - כדיעבד דמיו"

¹⁷ ראוי לציין כי אף הרשב"א בחידושו ליבמות (מוז, ע"ב) בד"ה נתרפא, התייחס לקושיית התוס' וביאר כי רבא האומר (עת, ע"א) "מעוברת שנתגיירה - בנה א"צ טבילה", התכוון לומר כי וולד נקבה אכן יוצא בטבילה אימה הגירות אך, וודאי שוולד זכר אינו יוצא בטבילה אימו וחייב לטבול שנית אחר מילתו. הרשב"א הוכיח זאת מן הגמ' ביבמות (מה, ע"א) אשר גם שם משמע כי במילת "בנה" מתכוונת המשנה ל"ביתיה" וכן, מכך שאם אכן גר זכר יכול להקדים טבילתו למילתו מדוע לא תיקנו כך מלכתחילה את סדר הגרות והלא בכך מתקצר תהליך הגרות שהרי אין אנו צריכים להמתין עד שיתרפא! אלא ע"כ, בכך שלא תיקנו ליטבול קודם למילה רואים אנו שסדר הגרות הינו לעיכובא.

הרשב"א, דימה בין דין הגרות לדין טבילת הכלים וכשם שהקונה כלים מעכו"ם חייב להגעילם קודם שטובלם כך, גם בגרות מוטלת חובה על הגר למול קודם שטובל.
דעת הרשב"א במחלוקת הריטב"א והתוס' כנגד הרמב"ן הינה דעת ביניים, משום שמחד סבור הרשב"א בדומה לתוס' ולריטב"א, כי המילה חייבת לקדם לטבילה. אולם מאידך, סבור הרשב"א בדומה לרמב"ן, כי ולד המעוברת שנתגיירה נולד גוי וחייב במילה כחלק מגירותו, ובניגוד לריטב"א, שפירש כי על העובר חל דין נקבה ובשל כך הוא נידון כיהודי בשעת לידתו. (מפאת קוצר היריעה, נתמקד במאמר זה בעיקר בדעת הרמב"ן והתוס').

¹⁸ ח"ג, יו"ד סי' כט', אות ו'

¹⁹ באחרונים מובאות ראיות נוספות כנגד שיטת הרמב"ן והרשב"א אולם, להלן נעמוד על עיקרי ראיותיהם בלבד.

²⁰ מוז, ע"ב.

²¹ קט, ע"ב; ובטעם הדבר עיין במהר"ל, גור אריה בראשית מ"ו

²² צז, ע"ב.

נידונים כגויים בשעת לידתם ורק כשימולום יחשבו כגרים וממילא, מדוע נאסרים אותם תאומים באיסור אשת אח והרי, גויים שנתגיירו דומים לקטן שנולד וקשריהם זה עם זה נפסקים?
 ג. הגמ' בסנהדרין²³ לומדת מפסיכי מן התורה תתכן מציאות של גר קטן והקשה התוס' בכתובות²⁴, כיצד תתכן מציאות של גר קטן מן התורה והלא גירותו של קטן שאינו בן דעת, נעשית ע"י בי"ד (מדין "זכין לאדם שלא בפניו") ואינה אלא מדרבנן? ותירצו התוס' שמציאות שכזאת תתכן בכגון שנתגיירה אימו בעודה מעוברת ואז חל על וולדה דין גירות מן התורה ואינו נזקק לגרות בי"ד משום שנולד יהודי. וממילא, לדעת הרמב"ן הסבור שגירותו חלה רק בשעת מילתו אי"כ כיוון שולד זה אינו בן דעת גירותו תהיה רק ע"י בי"ד ואינה גרות מן התורה?²⁵

ותירץ ה"אחיזר": לדעת הרמב"ן הכלל "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", אמור רק לגבי גוי גמור אשר שני הוריו גויים ורק אדם זה נידון בעת גירותו כקטן שנולד, אולם, אדם שאביו גוי ואימו ישראלית, הרי שיחוסו לאביו אמנם נפסק, אך יחוסו לאימו בעינו עומד ומסיבה זאת סבור הרמב"ן, כי עובר שנתגיירה אימו נמצא במעמד ביניים, כאשר מחד אינו יהודי גמור משום שטרם מלווה ומאידך, אינו גוי גמור שהרי אימו ישראלית ולפיכך אמר הרמב"ן כי "מעמד ביניים" זה אמנם לא מחייב אותו בתרי"ג מצוות אך, בכוחו להחיל עליו דינים מסוימים השייכים בישראל ובכללם: איסור אשת אח וחובת פדיון²⁶

²³ סח, ע"ב.

²⁴ כתובות יא, ע"א; תוד"ה "מטבילין".

²⁵ אמר לי ת"ח אחד כי ניתן לדייק בפשטות מלשון הריטב"א כי הוא כלל אינו חלוק על הרמב"ן ואף הוא סבור כי ולד הנכריה המעוברת שנתגיירה נידון כזכר ונחשב כגוי בעת לידתו שהרי הריטב"א כתב שוולד זה "נידון כמו נקבה" היינו, ולד זה הינו זכר שמבחינת הדינים שחלים עליו הוא דומה לנקבה ולפי"ז כו"ע ס"ל דוולד זה נידון כגוי. אולם כל האחרונים הבינו כי ה"כמו נקבה" שכתב הריטב"א פירושו נקבה ממש שאינה חייבת במילה ולפי הבנתם בנוי מאמר זה.

²⁶ אולם, הגרא"מ שך שליט"א ("אבי עזרי" ה' איסוי"ב פי"ט, ה"ז) דחה את תירוץ ה"אחיזר" מאחר ולא הביא מקור לביסוס דבריו ולכן, יישב את הרמב"ן בדרכו שלו: לדעתו, אף הרמב"ן סבור כמו הריטב"א והתוס' כי, עובר במעי אימו נידון כנקבה, וטבילתו קודם מילתו ועולה לו כגרות באופן חלקי (עיין הערה 33). ראה לכך, הביא ה"אבי עזרי" מדברי הרשב"א (בחיידושי ליבמות עא, ד"ה "אלא") אשר הקשה: מדוע נזקקת הגמ' ללמוד מן המילים "תושב ושכיר" כי, מצרי שמל לשם גרות ולא טבל, אסור באכילת הפסח והלא, יכלה הגמ' לפסלו מן הטעם ש"אינו גר עד שימול ויטבול", וממילא, כיוון שלא טבל, לא עולה לו מילתו לשם גירות והריהו כשאר הנכרים האסורים באכילת הפסח: אלא, ע"כ מכאן אנו למדים כי מילה ללא טבילה יכולה להחיל גרות באופן חלקי וממילא, היתה צריכה הגמ' לאסור על ערבי מהול לאכול מן הפסח דווקא מן הפסוק "תושב ושכיר".

אולם, לדעת הרמב"ן, ההשוואה בין גרותו של עובר זכר לגרותה של נקבה תתכן רק אם נאמר שסדר הגרות אינו מעכב שאז, טבילתו קודם מילתו אכן, עולה לו לשם גרות וניתן לדמות בין טבילת גירותו לטבילת גירותה של נקבה (אך, אם סדר הגרות מעכב וטבילת עובר קודם מילתו אינה עולה לו לשם גירות נמצא, כי העובר נידון כזכר החייב מילה קודם טבילתו וחוסר היכולת למולו לא משנה את דינו שהרי ניתן למולו אחר לידתו). וממילא, אמר הרמב"ן כי כדי להשוות בין גרות עובר לגרות נקבה מוכרחים אנו לומר כי סדר הגרות אינו מעכב וטבילת עובר קודם מילתו עולה לו לשם גרות ולכן, ולד המעוברת שנתגיירה נחשב בעת לידתו כגר מן התורה החייב בפדיון הבן ואסור באשת אחיו.

ה"קהילות יעקב"²⁷ תירץ את קושייתנו, באופן שונה: בגמ' ביבמות²⁸ מבואר, כי דברי רבא האומר, שוולד המעוברת שנתגיירה יוצא בטבילת אימו, אמורים לכו"ע: הן למ"ד עובר ירך אימו הסבור, כי העובר יוצא בטבילת אימו בגלל היותו חלק בלתי נפרד ממנה והן למ"ד עובר לאו ירך אימו הסבור, כי גוף האם אינו מהווה חציצה בטבילת עובר משום, שהאם נחשבת כחלק ממנו שהרי היא מקור חיותו וגידולו ואנו רואים את העובר כאילו הוא עצמו טבל.

אולם, מבאר ה"קהילות יעקב": אע"פ, שלכו"ע העובר יוצא בטבילת אימו, בכל זאת קיים ביניהם הבדל עקרוני בשאלת מעמדו של העובר במעי אימו.

הבדל זה נובע מכך שתהליך הגרות כולל בחובו פעולות מעשיות - חיצוניות, קרי: הטבילה והמילה וכן מפעולות מחשבתיות - פנימיות, קרי: עצם הרצון להתגייר ולשמור מצוות.

(וכיסוד זה מצינו בדברי הרמב"ם²⁹ שכתב: "...כשירצה העכו"ם להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה, צריך מילה וטבילה והרצאת קורבן ואם נקבה היא, טבילה וקרבתן..." כלומר, לדעת הרמב"ם השלב המשפטי מהווה תנאי בחלות הגרות ובלעדיו לא ניתן לבצע את השלב המעשי של הגרות).

לדעת הקהילות יעקב ההבדל הוא, שמ"ד עובר לאו ירך אימו סבור, כי עובר שטבלה אימו בעודו במעיה נחשב לו הדבר כאילו הוא עצמו טבל וגוף אימו אינו חוצץ בעדו משום שהיא מקור חיותו ומגדלתו בגופה ונחשבת כחלק ממנו וממליא, עובר זה שטבל ולא מל, נחשב כגוי בעת לידתו ורק כשימולוהו יחשב כגר אולם, מ"ד עובר ירך אימו סבור, כי טבילת האם מועילה אף לולדה שכשם שיד האישה נחשבת כגירות כך גם וולד האישה הוא חלק מאבריה ונחשב כגר היינו, טבילת האם אינה מועלת לוולד רק בהיבט המעשי - חיצוני אלא אף בעצם הרצונה הפנימי ומשום כך, סבור מ"ד עובר ירך אימו כי עובר זה נידון כיהודי.

לפיכך, מבאר ה"קהילות יעקב": בגמ' בתמורה³⁰, אמר ר' יוחנן כי המפריש חטאת מבהמותיו ונמצאה מעוברת יכול להקריב איזו מהם שירצה ואין הם נחשבים כגוף אחד משום שעובר לאו ירך אימו והאם והוולד נחשבות כשתי חטאות שונות. לעומת זאת, בגמ' בסנהדרין³¹ אמר רבא כי ולד הנוגחת וכן ולד הנרבעת אסורים בהקרבה משום ש"היא וולדה נגחו, היא וולדה נרבעו" ומשמע, כי לדעתו עובר ירך אימו³².

²⁷ בחידושי ליבמות, סי' ל"א ע"ש שהאריך בזה.

²⁸ עח, ע"א.

²⁹ הל' איסו"ב פ"ג ה"א

³⁰ כה, ע"א.

³¹ פ, ע"א וכמו כן מצינו בב"ק מז, ע"א כי לדעת רבא הניזק רשאי לגבות תשלומין אף מוולדה של הפרה המזוקת וזאת מפני שעובר ירך אימו. וכך שנינו בערכין ז, ע"א כי אשה מעוברת היוצאת ליהרג נהרגת עם ולדה וזאת משום, שעובר ירך אימו.

³² נד, ע"א; וכמו כן בגמ' בחולין מובאת מחלוקת דומה בשאלה, האם וולד בהמה מעוברת שנטרפה נטרף אף הוא: ר"א סבור כי בכח אם טרפה, להטריף גם את וולדה ור' יהושע סבור כי הוולד אינו נטרף מכח טרפות אימו.

להלכה, נחלקו הראשונים: ר"י³³ סבור כי בכל מקום אנו פוסקים כי עובר ירך אימו, למעט בדיני טריפות התלויים בחיות, ששם כיוון שיש לעובר חיות בפני עצמו, לא שייך לומר שהולד נטרף מכח אימו. אולם, ר"ת³⁴, סבור כי בכל מקום אנו פוסקים כי עובר לאו ירך אימו³⁵.

וממילא, מבאר ה"קהילות יעקב": ניתן לומר כי כל הגמרות המתיחסות לעובר שנתגיירה אימו כאל ישראל ומחייבות אותו בפדיון ובאיסור אשת אח, הולכות כמ"ד עובר ירך אימו שלפיו עובר במעי אימו, אכן נידון כיהודי, אולם הרמב"ן פוסק להלכה כמו ר"ת כי עובר לאו ירך אימו ולפיו ברור, כי מעוברת שנתגיירה יכולה להוציא את וולדה רק בפעולת הטבילה אך לא בעצם הגירות וממילא, נמצאנו למדים כי וולד זה שטרם מלוהו, נידון כגוי³⁶.

ה

הגר"ח מבריסק³⁷ התייחס אף הוא לשאלתנו ולפי תרצו, ניתן להעמיד את שיטת הרמב"ן אף למ"ד עובר לאו ירך אימו. לדעתו, קודם שאנו באים לדון האם עובר ירך אימו או לא, עלינו להגדיר קודם כל מהו "עובר" עליו אנו דנים.

בגמ' ביבמות³⁸ מצינו, כי היצור שבתוך רחם האם מקבל שם "עובר" כעבור ארבעים יום משעת ההזרעה וקודם לכן הריהו נידון כמיא בעלמא וכמו כן אמר גם ר' חסדא בבכורות³⁹: "יצירת הוולד

³³ ב"ק מז, ע"ב בתוד"ה "מאי טעמא"

³⁴ סנהדרין פ, ע"ב בתוד"ה "עובר"

³⁵ ולדעתו, דברי רבא האומר כי וולד הנוגחת והנרבעת אסור אין זה משום שלדעתו עובר ירך אימו אלא כיוון שעד לידת הוולד היתה חיותו נובעת מן האם וממילא נמצא שברגע שאימו המיתה אדם נגמר דין שניהם להריגה משום שבזמן הנגיחה חיותו של העובר נבעה מכח האם, וממילא ברגע שנפסק בבי"ד כי על האם להסקל, הרי זה כאילו נגמר דין שניהם להריגה, ולא משום שעובר ירך אימו.

³⁶ היינו הרמב"ן לא עסק במישור הפרשני של הגמ' אלא במישור ההלכתי, ועיין ב"קהילות יעקב" (שם, שם), ב"אמרי משה" (סי' כז') וב"קובץ שיעורים" לכתובות סי' ל"ה) שתירצו כולם כאחד, כי לדעת הרמב"ן והרשב"א, ולד המעוברת שנתגיירה נחשב כגר באופן חלקי וזאת, לא מפני שהוא יוצא בטבילתו ידי גרות שהרי "אינו גר עד שימול ויטבול" אלא, משום שעצם לידתו מאם ישראלית או המצאותו ברחמה של אם ישראלית מקדשתו בקדושת ישראל ומייחסתו אחר אימו הישראלית. וממילא, בכוחה של גרות חלקית זאת לחייבו בפדיון הבן ובאיסור אשת אח. אולם, ה"קהילות יעקב" שתיירץ כן בתחילת דבריו, הניח לבסוף תירוץ זה בצ"ע משום שנתקשה לקבל פשרה זו של "גירות חלקית" משום שאם אכן בכוחה של לידה זו מאם ישראלית להחיל על הולד דיני ישראל מדוע גרותו הינה חלקית בלבד ולא מחילה עליו דינים של ישראל גמור?

³⁷ הגרא"ב ווסרמן הביא תירוץ זה משמו של רבו, הגר"ח מבריסק ב"קובץ הערות" ליבמות סי' ע"ג אות י"ב.

³⁸ סט, ע"ב; תהליך ההפריה, נמשך לכל היותר שלושה ימים כמבואר בגמ' בברכות (ס, ע"א): "שלושה ימים ראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח" ופירש רש"י שם: "שלא יסריח הזרע אלא יקלוט ויהא וולד. ואחר שלושה ימים אם לא קלט, כבר הסריח ואין תפילה מועלת ובהמשך אומרת שם הגמ': "משלושה ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר", כלומר, ארבעים הימים הם ימי יצירת הוולד וקודם לכן היצור שבמעי האם הוא מיא בעלמא.

³⁹ כא, ע"ב; וכיו"ב מבואר בויק"ר (כ"ג, יב'): "כל ארבעים יום הקב"ה עוסק בצורת הוולד".

באישה - ארבעים יום" ופירש שם רש"י, כי אם אישה הפילה נפל אור ליום הארבעים שאז יש על הנפל תורת ולד - צריכה אותה אישה לישב ימי טומאה וטהרה כדין כל יולדת אולם אם הפילה את הנפל עוד קודם ליום הארבעים שאז הנפל הינו מיא בעלמא ואין עליו תורת עובר - פטורה אותה אישה מלקיים את דיני הטומאה והטהרה של היולדת. ע"פ האמור, כל הדיון האם עובר ירך אימו או לא נסוב על פרק הזמן אחר ארבעים הימים של יצירת הולד כשכבר נגמרה יצירתו וחל עליו שם עובר. אולם, בפרק הזמן שבין תחילת ההריון עד לארבעים יום כולי עלמא מודים כי היצור שברחם הינו חלק מאבריה של אימו. ומכאן, יישב הגר"ח מבריסק את הקושיות על הרמב"ן באוקימתא: לדעתו, הרמב"ן סבור כי דברי הגמ' המחייבת את ולד המעוברת שנתגיירה בדיני ישראל אמורים בכגון, שגרותה התרחשה בתחילת הריונה, עוד קודם שמלאו ארבעים הימים של יצירת הולד בזמן שהיצור שברחמה טרם קיבל שם "עובר" אלא הוא נחשב כמיא בעלמא ובזמן זה לכו"ע בנה של המעוברת שנגיירה יוצא בטבילת אימו ונחשב כחלק מגופה, הן לגבי פעולותיה והן לגבי מהותה הפנימית, קרי: עצם הגרות, וכשם שפעולת טבילתה של אימו, עולה לו לשם גירות, כך גם עצם גירותה של אימו עולה לו לשם גירות ולכך, חלים עליו דינים של וולדות ישראל.

ו

הגרנ"ט⁴⁰, תירץ אף הוא את קושייתנו. לדעתו, המונח "גרות", כולל בחובו שתי פעולות: ראשית, הגרות מהווה הצטרפות פורמלית לקהל ישראל, אולם בנוסף לכך, הגרות גם מחילה על הגר את קדושת ישראל ובכך, משתייך הגר לעמ"י הן מצד הלאום והן מצד הקדושה⁴¹. ומכאן, ביאר הגרנ"ט: לפי משפטי התורה, היחוס הקדושת הולך אחר האב וכפי שנאמר: "ויתילדו (=ויתייחסון)⁴² על משפחותם לבית אבותם", ופירש רש"י שם⁴³ "הביאו ספרי יחוסיהם... כל אחד ואחד, להתייחס על השבט". לעומת זאת, היחוס המשפחתי הולך אחר האם, כפי שנאמר (דברים ז', יד'): "בתך לא תיתן לבנו וביתו לא תיקח לבנך כי יסיר את בנך מאחרי" כלומר, אם בתך היהודיה תינשא לנכרי, הוא יהפוך את בנו הנולד לו (נכדך) לגוי. ומדייקת מכאן הגמ' בקידושין (סו, ע"ב), כי רק גוי הנשוי לביתך היהודיה יוכל להפוך את נכדך מיהודי לגוי אולם, נכדך הנולד מנישואי בנך היהודי עם גויה, לא תוכל אימו להופכו מיהודי לגוי שכיוון שהיא גויה הרי שמעיקרא בנה אינו נחשב ליהודי וממילא, אין לה אפשרות להפוך את בנה לגוי משום שכאמור בנה הינו גוי מעיקרו.

ע"פ האמור לעיל, מתרצות כל קושיותינו שהרי מחד, אביו של וולד זה הינו גוי ולפיכך חסרה לו קדושת ישראל אולם מאידך, כיוון שאימו יהודיה, הרי שהוא מיוחס אליה כישראלי, ובשל כך, אי אפשר לדונו כקטן שנולד ולשלול את ייחוסו משום שלמעשה יש לו יחוס מצד אימו, אלא שחסרה לו קדושת ישראל וכשאח"כ ימולוהו יחילו עליו את קדושת ישראל. הלכך, מובן כי אע"ג שוולד זה טרם השלים את

⁴⁰ בחידושו ליבמות ס"י י"א.

⁴¹ ועיין בחידושי הגר"י עה"ת (פרשת ויחל) בתחילת דבריו, שביאר אף הוא בסגנון דומה, כי בגרות יש ב'

דינים: יחוס קדושתו ויחוס משפחתו.

⁴² כך תירגם שם הת"א.

⁴³ במדבר א, יט.

הליכי גרותו הרי שסוּס יש לו יחוס משפחתי ויחוס זה מחשיבו כגר מן התורה החייב בפדיון הבן ואסור באשת אחיו⁴⁴.

לְעֵינֵי סִבִּי, רִי מֵרַדְכֵי בֶן רַבְקָה (נווה) ז"ל
